



Stichting Oudchristelijke Studiën

Verslag voorjaarsvergadering zaterdag 12 maart 2022

Aanwezig: Berghuis, Boezelman, Dijkstra, Dölle, Geljon, Hilhorst, Hokke, Hoogeveen, Hupsch, Janse, Van Loon, Van Reisen, Rouwhorst, Staat, Stoelinga-Kruse, Tevel, Troost, Van der Vliet, Vos, Van Waarden, Van Willigen, Witkamp, Zakrzewska.

In de ochtend sprak Dr. Tim Denecker over *Een christelijke "groepstaal"? Joseph Schrijnen en Christine Mohrmann (de "Nijmeegse School") en hun benadering van het vroeg-christelijke Latijn.*

Deneckers thema was uiteraard zeer aangewezen voor een bijeenkomst van ons genootschap. De spreker zette uiteen hoe de *École de Nimègue* (een geuzennaam die oorspronkelijk werd gebruikt door de beroemde Franse Latinist Jules Marouzeau) zich ontwikkelde vanaf de eerste aanzetten ertoe door Joseph Schrijnen. Schrijnen opperde dat de vroege christenen een *Sondersprache* (*langue spéciale* of, met een modern begrip, taalvariëteit) spraken: een groepstaal binnen het Latijn van de late oudheid, die niet samenviel met liturgisch of Bijbels Latijn en zich bovendien niet alleen op semantisch, maar ook op syntactisch, fonetisch, prosodisch en morfologisch niveau bevond. Later betrok hij ook het Grieks bij deze theorie. Vanwege studies in Leuven en Parijs, en zijn status binnen de katholieke gemeenschap, had Schrijnen de nodige internationale contacten. Zijn ideeën passen in de sociologische taalkunde, die de invloed van de samenleving op individueel taalgebruik bestudeert. Een van zijn inspiratiebronnen lijkt de neerlandicus Van Ginniken te zijn geweest. Wellicht was Schrijnen echter ook beïnvloed door de positie van de katholieken in het overwegend protestantse Nederland: een brief uit 1922 aan zijn eerste leerling, Teeuwen, bevestigt dat. Christine Mohrmann (en later mensen als Engels, Bastiaensen, Orbán en Hilhorst; Bartelink was leerling van Mohrmanns collega Ros) gingen met Schrijnens ideeën verder. Vooral de 22 doctoraatsstudenten die Mohrmann begeleidde, droegen aan verspreiding van de theorie bij. Tegelijkertijd werd die theorie niet systematisch verder uitgewerkt, noch verbonden met nieuwe taalkundige inzichten. Hierdoor verloor de Nijmeegse school langzaamaan aan betekenis. De receptie ervan buiten Nijmegen was wisselend: critici als Marouzeau benadrukten dat er eigenlijk alleen bewijzen voor de groepstaal werden geleverd op het niveau van het vocabulaire en dat van een eigenlijk groepstaal dus geen sprake was. De beroemde Latinist Ernout reageerde aanvankelijk in het openbaar positiever, wellicht vanwege Schrijnens rol in de internationale academische wereld, maar

betoonde zich in brieven aan Mohrmann en later ook in het openbaar zeker zo kritisch. De opstelling van Schrijnen en Mohrmann jegens critici, zoals de eveneens aanvankelijk positieve Einar Löfstedt, was niet altijd even constructief, wellicht onder meer omdat de Nijmeegse school als vlaggenschip fungeerde voor de nog jonge Nijmeegse universiteit (waarvan Schrijnen de eerste rector magnificus was). In de Angelsaksische wereld vond de theorie een positiever onthaal en met aanpassingen heeft ze nog steeds invloed op nu werkende wetenschappers, zoals Philip Burton.

Na de lezing ontspon zich een levendige discussie, waarin ook persoonlijke herinneringen aan Mohrmann werden opgehaald door degenen die haar nog van nabij gekend hebben. Hierbij kwam onder meer haar grote meelevens met de katholieke zaak ter sprake.

De middaglezing werd verzorgd door Dr. Freerk Jan Berghuis die sprak over *Celsus en Origenes over Gods onveranderlijkheid*.

Berghuis sprak naar aanleiding van zijn dissertatie over Origenes' *Contra Celsum* over de toepassing van filosofie en retorica in enkele passages uit boek 4 (4.2, 4.14-5). De meeste kennis die wij hebben over Origenes' leven komt uit Eusebius. Onder Origenes' vele publicaties was ook zijn werk *Contra Celsum*, waarin hij reageert op *Ἀληθῆς Λόγος*, een werk dat rond 180 was geschreven door Celsus. Dit werk was zeer kritisch op het gedachtegoed van joden en christenen, waarover hij goed geïnformeerd was. Enige tijd na Celsus' dood publiceerde Origenes in 248 een weerwoord, waarin Celsus' verloren gegane werk zo uitvoerig wordt geciteerd dat reconstructie van diens tekst tot op zekere hoogte mogelijk is. De retorische strategieën van Celsus en Origenes werden door Berghuis, met behulp van antieke retorische theorie, vakkundig uiteengezet. De nadruk lag op de *status coniecturalis* en *definitivus*. Inzet van de theorie blijkt nuttig om de teksten goed te begrijpen. De onveranderlijkheid van God, die centraal staat in de gekozen passages, wordt met gebruik van platoonse termen beschreven, bijvoorbeeld uit de beroemde grotvergelijking. Cruciaal is het begrip van verandering: voor Celsus is een veranderende God ondenkbaar, Origenes ziet dat genuanceerder. Bij de afdaling van Gods Zoon naar de aarde, veranderden wel de omstandigheden waarin hij zich bevond, maar niet zijn wezen. Kennis van de godheid loopt bij Plato en Origenes via de zichtbare naar de onzichtbare wereld; voor de laatste stap echter, de kennis zelf, is bij Origenes God zelf nodig, die als *λόγος* afdaalt naar de mens. De vrije wil is daarbij cruciaal.

Bestuursmededelingen

- ✚ We kijken met grote tevredenheid terug op een mooi lustrumcongres. De redactie van de bundel wordt ter hand genomen door Albert-Kees Geljon, Paula Rose en Nienke Vos.
- ✚ Tijdens de vergadering zijn twee boeken aan de publicatie waarvan de Stichting financiële ondersteuning heeft geboden, verloot onder belangstellenden: Augustinus' *De laatste visvangst. Verhandelingen 55-124 over het Johannesevangelie* (ingeleid, vertaald en van aantekeningen voorzien door Hans Tevel en Hans van Reisen) en Athanasius' *Use of the Gospel of John. A Rhetorical Analysis of Athanasius' Orations against the Arians* van Wijnand Boezelman.
- ✚ Marten van Willigen is lid geworden van ons genootschap. Van harte welkom!
- ✚ Paula Rose, die lid is van de AIEP, meldt dat de Oxford Patristic Conference vanwege corona is uitgesteld: de conferentie zal niet in de zomer van 2023, maar in de zomer van 2024 gehouden worden.
- ✚ De kas is goedgekeurd; met dank aan onze penningmeester George Dölle en de kascontrolecommissie in de personen van Hans van Reisen en Klazina Staat.
- ✚ Bestuurslid Klazina Staat laat zich voor het middagedeelte verontschuldigen.
- ✚ Leden kunnen nieuwe publicaties (boeken en boekdelen) indien gewenst aanmelden bij de secretaris, die ze (gedurende ongeveer een half jaar) op de website zal opnemen. Zie: <https://www.oudchristelijkstudien.nl/van leden>.
- ✚ De eerstvolgende vergaderingen vinden plaats op 8 oktober 2022 en 11 maart 2023.

Degenen die hun **contributie** over het jaar 2022 nog niet hebben betaald worden vriendelijk verzocht dit te doen door het bedrag (€30,-) over te maken op NL28 INGB 0004 3206 72 t.n.v. Stichting voor Oudchristelijke Studiën.

Hartelijke groet,

Roald Dijkstra (secretaris)

Contact: roald.dijkstra@kuleuven.be / 06-20534884

Dit verslag is ook te vinden op <https://www.oudchristelijkstudien.nl/>.